

s velkými zuby; pavéza vejčitá, zašpičatělá, krátce nehetnatá, vzpřímená, lysá; křídla podlouhlá, od člunku odstávající, kratší než člunek; člunek podlouhlý, rovný, lysý, po návštěvě hmyzu dolů visící; semeník podlouhlý, lysý. Lusky v obrysu úzce podlouhlé, 15–25(–35) mm dl., 2–3 mm šir., ploché, ± ve švu zvlněné, na vrcholu zašpičatělé, lysé, se 3–10 semeny. Semena okrouhlá, slabě zploštělá, olivově hnědavá. VI–VIII. Chf nebo nízký Ff.

2n = 48 (ČR: 41. Stř. Povít.)

Variabilita: Druh velmi proměnlivý, zejména v j. části areálu. Na jihu jsou častější morfotypy s pýřitým oděním listů, kalicha a plodů. U nás převažují rostliny lysé nebo pouze s některými zmíněnými orgány chlupatými. Rozdíly v oděni, dále ve tvaru listů a ve vyšších počtech chromozómů (2n = 96) je třeba hodnotit na úrovni poddruhů. Našemu území nejbliže se tyto rostliny vyskytují na Slovensku [subsp. *hungarica* (A. KERNER) DOSTÁL, subsp. *campestris* (JANKA) HENDRYCH]. Variabilita v České republice je pouze fluktuantní a postrádá ekologickou nebo geografickou vazbu; jsou to rozdíly především ve vzrůstu a větvení, v délce a šířce listů, v počtu hroznů a jejich délce (závisí na počtu květů), v lesklosti lusků. Extrémní případy variability byly hodnoceny buď jako druhy (např. *Genista elatior* KOCH), nebo jako poddruhy [*G. tinctoria* L. subsp. *elatior* (KOCH) NYMAN]; jejich hodnota je však nižší; monograf rodu *Genista* GIBBS (1966) jim přisuzuje hodnotu nižší než odrůda. Všechny rostliny v českých zemích mají 2n = 48 a vytvářejí plynulou řadu variability.

Ekologie a cenologie: Hojně ve světlých doubravách, v lemech cest a lesů, na chudých

loukách a pastvinách, ale i na skalnatých místech; zejména na půdách hlubokých, svěžích, alkalických až kyselých, dusíkem chudých, různého zrnitostního složení. Druh mírně teplomilný a světlo milný. Vyskytuje se převážně ve společenstvech svazů *Genisto germanicae-Quercion* (diagnostický druh), *Trifolion medii*, *Violion caninae*, *Genistion*, *Bromion*.

Rozšíření v ČR: V celém státu hojně až roztroušeně od nížiny do submontánního stupně; z několika fytochorionů na severu Čech (např. z okolí Liberce) chybějí údaje. V oreofytiku jen v nejnižších polohách nebo chybí (např. Krkonoše), ale v travinném lemu podél komunikací se často udrží po zavlečení se štěrkem i ve vyšších polohách.

Celkové rozšíření: Od Španělska přes Francii, Anglii do Dánska, ve Skandinávii jen synantropně; chybí v Alpách, jinak ve stř. a j. Evropě; na východě s nepatrným přesahem na z. Sibiř po řeku Tobol, izolované arely v horách Malé Asie až po Zakavkazí. Vývojové centrum ve stř. a v. submediteránu. — Mapy: MEUSEL *Vergl. Arealk.* 2: map. 49a, 1943; WALTER *Arealk.*, p. 32, 1954; MEUSEL et al. 1965: 230; GIBBS 1966: 35; BROWICZ et KACZMAREK *Atlas Rozmieszczenia Drzew i Krzewów w Polsce*, fasc. 11, no 124, 1972.

V ý z n a m: Poněvadž kručinka barvířská obsahuje žlutá barviva genistein a luteolin, používalo se větví, listů a květů k barvení látek, a to především lněných a vlněných.

8. *Genistella* ORTEGA — kručinečka*)

Genistella ORTEGA *Tab. Bot.* 39. 1773. — Syn.: *Chamaespartium* ADANSON *Fam. Pl.* 2: 321. 1763 p.p. excl. typo. — *Saltzwedelia* G., M. et SCH. *Fl. Wetter.* 2: 498, 1800. — *Syspone* GRISEB. *Spicil. Fl. Rumel.* 1: 5. 1843. — *Telinaria* C. PRESL *Abh. Königl. Böhm. Ges. Wiss.*, ser. 5, 3: 479, 1845 p.p. — *Genista* L. subgen. *Stenocarpus* SPACH sect. *Genistella* (ORTEGA) SPACH *Ann. Sci. Natur.*, ser. 3, 3: 123, 1845. — *Pterospartum* (SPACH) WILLK. in WILLK. et LANGE *Prodr. Fl. Hisp.* 3: 440, 1877 p.p.

Lit.: LÄMMERMAYR L. (1910): Beobachtungen an *Botrychium lunaria* (L.) Sw. und *Genista sagittalis* L. *Österr. Bot. Z.* 60: 129–132. — VICIOSO C. (1953): *Genisteas españolas I.* *Publ. Inst. Forest. Invest. Exp. Madrid* 67: 136–146. — ŠOUREK J. (1958): *Genistella sagittalis* (L.) Gams — nový druh pro Slovensko. *Preslia* 30: 82–85. — ARTEMČUK I. V. (1959): Nova dlja flory URSS roslyna — dročok krylatyj [*Genistella sagittalis* (L.) Gams]. *Ukr. Bot. Ž.*, Kyjiv, 16/2: 76–79. — SCHAFFNER W. (1968): Untersuchungen zur Wuchsform und Sprossgestalt des Flügelginsters, *Cytisus sagittalis* (L.) Koch. *Bot. Jb.* 88: 469–514. — RAUSCHERT S. [red.] (1972): Verbreitungskarten mitteleuropäischer Leitpflanzen. *Wiss. Z. Univ. Halle*, ser. math.-natur., 21/2: 7–68. — POLHILL R.M. (1976): *Genisteae* (Adans.) Benth. and related tribes (Leguminosae). In: HEYWOOD V.H. [red.], *Bot. Syst.* 1: 143–368. — KAZMIERCZAKOWA R. et TUMIDAJOWICZ D. (1981): Występowanie *Chamaespartium sagittale* (L.) P.Gibbs w Polsce. *Fragm. Florist. Geobot.* 27: 3–6. — SCHÖNFELDER P. et BRESINSKY A. (1990): Verbreitungsatlas der Farn- und Blütenpflanzen Bayerns. Stuttgart. — SKALICKÁ A. (1993): *Genistella sagittalis* in Czech and Slovak Republics. *Novit. Bot. Univ. Carol.* 7(1991–1992): 51–57.

Polokeře s poléhavým až plazivým kmínkem. Prýty obloukovitě vystoupavé až vzpřímené, se širokými křídly, v internodiích přerušovanými. Listy jednoduché, střídavé, přisedlé, bez palistů, vyrůstající v uzlinách. Květy žluté, v paždí čárkovitých listenů, s 2 šídlovitými listenci, v přímých hustých, krátkých hroznech. Kalich rozeklaný do 2/3 ve dva ± stejně dlouhé pysky, hor. pysk se 2 zuby, dolní se 3; korunní lístky ± stejně dlouhé; tyčinky jednobratré; blizna extrorzní. Lusk podlouhlý, zploštělý, otvírající se 2 chlopněmi, 4–6semenný. Semena bez strofioly. — 1 druh v j. a stř. Evropě. — Entomogam.

*) Zpracovala A. Skalická

**1. *Genistella sagittalis* (L.) GAMS — kručinečka
křídlatá Tab. 74/3**

Genistella sagittalis (LINNAEUS) GAMS in HEGI III. Fl. Mitteleur. 4/3: 1196, 1925. — Syn.: *Genista sagittalis* L. Sp. Pl. 710, 1753. — *Genistella racemosa* MOENCH Meth. Pl. 133, 1794, nom. illeg. — *Saltzwedelia sagittalis* (L.) G., M. et SCH Fl. Wetter. 2: 498, 1800. — *Cytisus sagittalis* (L.) KOCH Syn. Fl. Germ. 157, 1835. — *Syspone sagittalis* (L.) GRISEB. Spicil. Fl. Rumel. 1: 5, 1843. — *Telinaria sagittalis* (L.) C. PRESL Abh. Königl. Böhm. Ges. Wiss., ser. 5, 3: 566, 1845. — *Pterospartum sagittale* (L.) WILLK. et LANGE Prodr. Fl. Hisp. 3: 440, 1877 p.p. — *Chamaespartium sagittale* (L.) GIBBS Feddes Repert. 79: 54, 1968.

Exsikáty: Extra fines: Fl. Exs. Austro-Hung., no 1235. — Fl. Hung. Exs., no 859. — MAGNIER Fl. Select. Exs., no 1640.

Polokeř, (5–)10–25(–35) cm vys., kobercovitě se rozrůstající. Kmínek \pm 5 mm v průměru, větvený, kořenující. Prýty se 3–6 internodií, šir. křídlaté; křídla až 5 mm šir., tuhá, zelená, řídce odstále chlupatá nebo lysá. Listy řídké, přisedlé, eliptické až vejčité, (7–)10–20(–23) mm dl., 2–8 mm šir., na poslední uzlině často kratší než 10 mm, po obou stranách a na okrajích řídce odstále chlupaté, později až olysálé. Hrozny květů na konci lodyh, vzpřímené, válcovité \pm nebo kulovité, stažené, (2–)3–4(–5) cm dl., 4–20 květů; květní stopky \pm 3 mm dl., hustě \pm odstále chlupaté; listen čárkovitý, 4–6 mm dl., hustě chlupatý; listence šídlovité, chlupaté. Květy žluté, (12–)13–15(–18) mm dl.; kalich 5–7(–9) mm dl., hustě přitiskle \pm až odstále chlupatý; korunní lístky (8–) 10–15 mm dl., stejně dlouhé; pavéza kupředu namířená, nazpět neohnutá, čepel šir. obvejčitá, na vrcholu vykrojená, lysá, řídce brvitá, nehet 2 mm dl.; křídla podlouhlá, lysá; člunek podlouhlý, na vrcholu tupý, na kýlu brvitý. Lusk podlouhlý, rovný, zploštělý, 14–17 mm dl., na vrcholu zašpičatělý, hustě přitiskle až \pm odstále chlupatý. Semena 2 mm dl., zploštělá, zelenohnědá, lesklá, bez strofioly. VI–VIII. Chf.

$2n = 48$ (extra fines)

Variabilita: Druh málo variabilní. Proměnlivá je především velikost listů, podmíněná stanovištěm. Rostliny s listy

úzkými byly popsány jako *f. angustifolia* ROUY et FOUC., s listy širokými jako *f. latifolia* ROUY et FOUC.

Ekologie a cenologie: V území původního rozšíření na krátkostébelných loukách, pastvinách, na lesních okrajích i světlínách, vřesovištích, na skalnatých svazích i skalních ostrozích, ve světlých acidofilních doubravách; na půdách nevápenných, suchých až čerstvě vlhkých. Těžiště výskytu v kolinním stupni, roste však až do stupně submontánního. Druhotná stanoviště u nás nelze specifikovat.

Rozšíření v ČR: Velmi roztroušeně; lokality izolované, ale výskyt na nich bývá hromadný. Některé mají víceméně zřejmý synantropní charakter (např. v parkových výsadbách), jiné, kde je zdomácnělá, působí dojmem přirozeného výskytu. U nás zavlékána, zřejmě se sazenicemi stromů nebo se semeny krmných rostlin pro zvěř (např. *Lupinus polyphyllus*, *Sarothamnus scoparius*), na okraje lesů, remízků i parků. Výskyt podél železnice nebo přímo v kolejišti lze vysvětlit zavlékáním např. se sklářským pískem (Desná, nádraží). — Mapy: SKALICKÁ 1993: map. 1.

T: 6. Džbán (úpatí vrchu Džbán u Kounova), 11b. Poděb. Pol. (Sv. Mikuláš u Kačiny), 16. Znoj.-brn. pah. (Popice jz. od Znojma), 18a. Dyj.-svr. úv. (Poštorná; Valtice). — M: 22. Halštr. vrch. (Sněžná u Kraslic), 23. Smrč. (Skalná), 37m. Vyšeb. (Vyšší Brod), 39. Třeboň. pán. (rybník Naděje u Soběslavi; Komárov), 42a. Sedlč.-mílev. pah. (Kosova Hora), 65. Kutnoh. pah. (Kaňk, potok Klejnarka), 70. Mor. kras (Lysá hora u Ochozu), 83. Ostr. pán. (les Borek u Bohumína). — O: 92a. Jiz. hory les. (Horní Maxov), 93a. Krk. les. (Desná).

Celkové rozšíření: Jižní Evropa (hory Pyrenejského, Apeninského a Balkánského poloostrova, izolovaně ve stf. Rumunsku), v mírném pásu Evropy od nížiny do podhůří od Francie, s. od Alp v Porýní a Podunají v Německu a Rakousku. Ostrůvkovitě rozšíření v ČR, SR a jinde ve stf. Evropě je s největší pravděpodobností druhotné. Souvislé přirozené rozšíření končí v Bavorsku, nejbliže našich hranic roste nedaleko Chamu. — Mapy: GAMS in HEGI 1964: 1195; MEUSEL et al. 1965: 230; SCHÖNFELDER Ber. Bayer. Bot. Ges. 42: map. 26, 1970; RAUSCHERT [red.] Wiss. Z. Univ. Halle 21/2: 57, 1972; KAZMIERCZAKOWA et TUMIDAJOWICZ 1981: 4; SWIES Fragm. Florist. Geobot. 17: 560, 1983.

V ý z n a m: Velmi dekorativní rostlina, vhodná zvl. do skalek a pro malé zahrádky. U nás se však pěstuje poměrně řídce.

9. *Spartium* L. — vítečník*)

Spartium LINNAEUS Sp. Pl. 708, 1753. — Syn.: *Spartianthus* LINK Enum. Hort. Berol. Alt. 2: 223, 1822.

Lit.: SPRENGER C. (1913): Der spanische Ginster. Mitt. Deutsch. Dendrol. Ges. 212–218. — GALUŠKO R.V. (1975): Morfogenez generativnych poček nekotorych introductov Sredizemnomorija. Bjull. Nikit. Bot. Sada 1: 30–34. — MAZURENKO M.T. et CHOCHRIAKOV A.P. (1977): Struktura i morfogenez kustarnikov. Moskva. — VESCOVI P. (1968): Recherches morphologiques et ontogeniques sur trois papilionacées: *Lathyrus aphaca* L., *Spartium junceum* L. et *Sarothamnus scoparius* Koch. Rev. Cytol. Biol. Vég. 31: 1–150.

*) Zpracovala A. Skalická

Tab. 74: 1 *Chamaecytisus austriacus*, 1a – korunní lístek (pavéza), 1b – plodná vrcholová část, 1c – semeno. – 2 *Ch. albus*, 2a – kalich a tyčinky, 2b – korunní lístek (pavéza), 2c – plodná vrcholová část, 2d – semeno. – 3 *Genistella sagittalis*, 3a – list, 3b – kalich, 3c – plodná vrcholová část, 3d – semeno.

346 *Chamaecytisus*

